

Prit Buttar, *Hero City. Leningrad 1943-44* (Oxford: Osprey Publishing, 2024.), 464 str.

Knjiga Prita Buttara *Grad heroj. Lenjingrad 1943.-44.* nastavak je njegove knjige *To Besiege a City. Leningrad 1941-43 (Opsjedati grad. Lenjingrad 1941.-43.,* Oxford: Osprey Publishing, 2023.). Buttar je vojni povjesničar i pisac koji je diplomirao medicinu na Sveučilištu Oxford u Velikoj Britaniji, a potom je dugi niz godina služio u britanskoj vojsci kao vojni kirurg. Od 2010. piše knjige iz vojne povijesti, baveći se isključivo Istočnim bojištem u Prvom i Drugom svjetskom ratu zbog poznavanja ruskoga jezika i pisma i iskustva rada u austrijskim, njemačkim, američkim, britanskim i ruskim arhivima. Hrvatskim čitateljima posebno je zanimljivo isticanje uloge i važnosti hrvatskih zapovjednika austrougarske vojske tijekom Prvoga svjetskog rata u seriji njegovih knjiga o Istočnom bojištu Prvoga svjetskog rata *Collision of Empires* (2014.), *Germany Ascendant* (2015.), *Russia's Last Gasp* (2016.) i *The Splintered Empires* (2017.). *Grad heroj* njegovo je najnovije djelo, a dosad je objavio ukupno 12 knjiga iz vojne povijesti i jednu o holokaustu u Litvi.

Opsada Lenjingrada u Drugom svjetskom ratu bila je dio vojnih operacija vojske nacističke Njemačke protiv Sovjetskoga Saveza vođenih na Istočnome bojištu. Njemačka opsada Lenjingrada, drugoga najvećega grada Sovjetskoga Saveza, važnoga kulturnog, političkog, prometnog i industrijskog središta, trajala je 870 dana, od 4. rujna 1941. do 22. siječnja 1944. To je do danas najduža i najopsežnija opsada jednoga grada u povijesti ratovanja. Buttarov je pristup temi izbalansiran izborom relevantnih povijesnih izvora i narativnom strukturom. Izborom arhivskoga gradiva iz njemačkih, britanskih, američkih i ruskih arhiva te mrežnih izvora, uz korištenje brojne literature na engleskom, njemačkom i ruskom jeziku, čitatelj dobiva cjelovitu sliku zbivanja. Narativnom strukturom u kojoj Buttar izlaže tijek i ishod opsade u navedenom razdoblju iz pogleda odozgo i odozdo s obje zaraćene strane omogućuje se analitički uvid u uzroke i posljedice tijeka Lenjingradske bitke 1943. i 1944. godine.

Kombinacijom prikaza ratnih iskustava običnih vojnika na bojišnicama lenjingradske fronte s obje zaraćene strane, preko doživljaja rata niže i srednje zapovjedne razine, do najviše razine zapovjednika armijskih grupa i vrha putem objave arhivskoga gradiva, dnevnika i dosad objavljenih izvora, u ovoj knjizi čitatelj dobiva jedinstven i cjelovit prikaz ratnih operacija na lenjingradskoj fronti 1943. i 1944. godine. Buttar analizira tijek i ishod tih operacija na strateškoj, operativnoj i taktičko-lokalnoj razini, ističući ključne trenutke pojedinih bitaka koji su kumulativno doveli do neuspjeha njemačke vojske da zauzme Lenjingrad i relativnoga uspjeha sovjetske vojske da probije opsadu grada, ali ne i da uništi i odlučujuće porazi njemačku Armijsku grupu Sjever već na početku 1943. godine. Umjesto navedenoga, očekivani raspad njemačke fronte na sjevernom dijelu Istočnoga bojišta, čija je odlučujuća točka bio Lenjingrad, dogodio se u veljači 1944. Vrijednost je ove knjige upravo u navedenom, gdje na primjeru zadnje dvije godine opsade Lenjingrada dokazuje kako je izvođenje vojnih operacija u promjenjivim okolnostima kompleksan i nepredvidiv pothvat s vrlo neizvjesnim ishodom.

Knjiga se sastoji od „Popisa ilustracija” (str. 7–9), „Popisa mapa” (str. 10), „Popisa osoba” (str. 11–15), „Uvoda” (str. 16–18), 15 poglavlja, „Bilješki” (str. 431–445), „Popisa izvora i literature” (str. 446–453) i „Kazala” (str. 454–464).

U „Uvodu” Buttar izlaže tijek vojnih operacija 1941. i 1942. vezanih uz opsadu Lenjingrada u kojima su sudjelovale velike vojske na obje zaraćene strane s velikom količinom materijala i utrošenih resursa. Pritom su se vojne operacije izvodile na teško prohodnom i pristupačnom terenu s velikim promjenama temperatura zimi i ljeti, što je utjecalo na raspad logistike i stanje na početku 1943. godine.

Prvo poglavlje, „Nedovršeni posao” (str. 19–46), opisuje stanje na lenjingradskoj fronti početkom 1943. uz kratak prikaz tijeka njemačke opsade grada od rujna 1941. do siječnja 1943. godine. Buttar navodi i specifičnosti bojišnica oko Lenjingrada koje su determinirale dinamiku izvođenja vojnih operacija na obje strane i raspored i brojnost zaraćenih snaga.

U drugom poglavlju, „Iskra – planiranje” (str. 47–73), Buttar izlaže operativni plan sovjetske vojne operacije *Iskra*, čiji je krajnji cilj bilo razbijanje njemačkoga okruženja i deblokada Lenjingrada. Težište sovjetskoga napada postavljeno je na dio fronte istočno od grada, na uski obalni pojas između Lenjingrada i Ladoškoga jezera s glavnim pravcem napada na uzvisine oko Sinjavina, odlučujuće točke bojišnice s koje se kontrolirao zaljev Ladoškoga jezera, ušće rijeke Neve u jezero, Lenjingrad s istoka i glavna komunikacija iz Lenjingrada prema istoku i jugoistoku.

Nastavno na drugo poglavlje, u poglavlju „Iskra – izvršenje” (str. 75–115) Buttar opisuje tijek i ishod operacije *Iskra* na taktičkoj, operativnoj i strateškoj razini. Premda je operativni cilj postignut kad je 18. siječnja 1943. razbijen njemački opsadni obruč oko Lenjingrada, odlučujući strateški uspjeh uništenja Armijske grupe Sjever oko Lenjingrada je izostao. Njemačka obrana po dubini, na teško pristupačnom močvarnom i šumskom području, pokazala se na taktičko-operativnoj razini nadmoćnom sovjetskom napadu unatoč brojčanoj i materijalnoj nadmoći sovjetske vojske nad njemačkom. Gubici tijekom te operacije potvrđuju navedeno. Na njemačkoj su strani iznosili 22.000 njemačkih vojnika i časnika, a na sovjetskoj je ukupno stradalo 115.000 vojnika i časnika (str. 119). Unatoč tome, operacija *Iskra* označila je prekretnicu rata na sjevernom dijelu Istočnoga bojišta jer je inicijativa prešla na stranu sovjetske vojske.

Četvrto poglavlje, „Polarna zvijezda” (str. 117–150), opisuje sovjetsku operaciju u veljači i ožujku 1943. čiji je cilj bio eliminirati njemački mostobran na izbočenju kod Demjanska koji je držala njemačka 16. armija u sastavu Armijske grupe Sjever i osvajanje ključnih uzvisina oko Sinjavina koje su držali dijelovi njemačke 18. armije. Iduća četiri poglavlja, „Posljednje bitke prije proljeća” (str. 151–174), „Napeto ljeto” (str. 175–200), „Ljetna ofenziva: Sinjavino” (str. 201–226) i „Jesen krvi i iscrpljivanja” (str. 227–251), narativna su cjelina o iscrpljujućim i krvavim bitkama od proljeća do zime 1943. na sjevernom dijelu Istočnoga bojišta Drugoga svjetskog rata, koje su završile bez odluke. Ipak, relativni dobici područja koje su sovjetske armije osvojile u tom razdoblju dugoročno su poslužili za stvaranje operativne osnove za djelovanje protiv njemačkih armija Armijske grupe Sjever.

Deveto poglavlje „Zimsko planiranje” (str. 253–278), deseto „Siječanjski grom” (str. 279–304) i jedanaesto „Povlačenje iz Lenjingrada” (str. 305–333) čine nastavnu narativnu cjelinu u kojoj se obrađuje završna faza opsade Lenjingrada, koja je završila povlačenjem njemačkih armija Armijske grupe Sjever s okupiranih područja sovjetskih područja na širem području Lenjingrada i oko Novgoroda, čime je stvarna opasnost za Lenjingrad otklonjena. Dvanaesto poglavlje, „Štit i mač” (str. 335–361), opisuje pokušaj njemačkoga feldmaršala Waltera Modela, novoga zapovjednika Armijske grupe Sjever, da zadrži uporište na sovjetskom teritoriju s ciljem sprječavanja prodora sovjetske armije u Estoniju i ugrožavanja njemačke granice u onodobnoj Istočnoj Pruskoj. Operacija je završila neuspjehom i povlačenjem njemačkih armija Armijske grupe Sjever na predratnu granicu Rusije i Estonije, ali je Armijska grupa Sjever još uvijek pokazivala razinu borbene sprema i operativnu sposobnost vođenja operacija visokoga intenziteta nanoseći sovjetskim armijama velike gubitke.

Sljedeća tri poglavlja, „Nakon opsade” (str. 363–387), „Ratna sjećanja i ocjena opsade Lenjingrada” (str. 389–406) i „Mitovi i legende Lenjingrada” (str. 407–429), završna su narativna cjelina pisana kao kombinacija objave arhivskoga gradiva u vezi sa završnom fazom vojnih operacija njemačke i sovjetske vojske na sjevernom dijelu Istočnoga bojišta od jeseni 1944. do završetka Drugoga svjetskog rata 1945. godine.

U odnosu na prije objavljene knjige o opsadi Lenjingrada tijekom Drugoga svjetskog rata, Buttar u ovoj donosi nekoliko noviteta. Primjerice, uloge sovjetskih zapovjednika najvišega ranga, poput maršala Žukova i Vasiljevskog, prikazuje u realnom svjetlu, neopterećen hagiografskim prikazima u ranijim radovima, zatim ističući taktičko-operativne nedostatke sovjetske vojske kao posljedice neprofesionalne obuke na srednjim i nižim zapovjednim razinama, koje su primjetne i do danas u modernoj ruskoj vojsci, koja je sljednik sovjetske, neučinkovitost sovjetskoga vojnog sustava, koji nije u potpunosti iskoristio prednost u prirodnim i ljudskim resursima te proizvodnima kapacitetima nad nacističkom Njemačkom, zbog čega se sovjetska vojska, koju Buttar uspoređuje s maljem, na operativnoj i taktičkoj razini nije mogla nositi s vojskom nacističke Njemačke, koju uspoređuje sa sofisticiranim mačem. Također, pravilno je u knjizi naglašena uloga Finske u ratu na strani nacističke Njemačke, kao i utjecaj događaja na preostalim glavnim frontama Istočnoga bojišta na razvoj događaja na lenjingradskoj fronti.

S obzirom na to da knjiga dolazi od stručnjaka specijalista za Istočno bojište, koji znalački poznaje problematiku ratovanja na Istočnome bojištu u Prvom i Drugom svjetskom ratu, *Grad heroj* moderan je i ideološki neopterećen prikaz Lenjingradske bitke Drugoga svjetskog rata. Knjiga je čitljiva jer je Buttar vješto kombinirao popularni narativ namijenjen čitateljima koji prvi put čitaju o ovoj temi sa znanstvenim metodološkim pristupom po historiografskim pravilima pisanja ovakva djela koji zadovoljava potrebe zahtjevnijih čitatelja. Za istraživače vojne povijesti Drugoga svjetskog rata također ima dosta korisnih objava novih izvora i analitičkih interpretacija za izvođenje novih zaključaka pri obradi ove teme. Zato se knjiga preporučuje svima zainteresiranim za vojnu povijest, a osobito povijest Drugoga svjetskog rata na Istočnome bojištu.

Filip Katanić